

Təbiətə sevgi insanların müqəddəs borcudur

Ümumdünya Təbiəti Mühafizə Cəmiyyəti 1948-ci ildən başlayaraq dünyanın əksər ölkələrində qeyd edilir. Cəmiyyət özündə 82 dövlət, 111 dövlət qurumunu, 800-dən artıq qeyri-hökumət təşkilatını və dünyanın 181 ölkəsindən olan çoxminli alim və eksperti özündə birləşdirir. 1972-ci ildə BMT Baş Məclisinin qətnaməsi əsasında yaradılan Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramının (UNEP) məqsədi indiki və gələcək nəsillər üçün ətraf mühiti və təbiəti qorumaq, bu istiqamətdə tədbirləri əlaqələndirməkdir. Müxtəlif ölkələrdə altı böyük regional ofisi fəaliyyət göstərən UNEP Qlobal Ekoloji Fondun həmtəsisçilərindəndir və onun himayəsi altında da hər il dünyada Beynəlxalq Ətraf Mühit Günü qeyd edilir.

Ümummilli Lider Heydər Əliyev demişdir: “Kim hansı bir sağlam ağacı kəsirsə, hesab edirəm ki, o, mənim qolumu, barmaqlarımı kəsir. Bundan artıq cinayət olmaz. İnsan qurmalıdır, yaratmalıdır. Mən istəyirəm ki, hamınız təbiəti qoruyanlar olasınız. Təbiətə zərər vuranlar, ağac kəsənlər, təbiəti çirkləndirənlər, koryanlar cəmiyyətimizin, hamımızın düşmənidir. Əgər kim sə sağlamlıq mənasibət göstərilməmiş, təbii sərvətlər yerlə yeksan edilmiş, onlardan qeyri-səmərəli istifadə olunmuşdur. XX-XXI əsrlərdə elm və texnologiyaların həddən artıq çox böyük sürətlə inkişaf etməsi də, öz növbəsində, insanın təbiətə olan münasibətini dəyişirdi. Belə ki, təbii resurslardan səmərəli istifadə etməyə üçün bir sıra nailiyyətlərini istiqamətləndirirlər. Təbiətdən istifadədə ekologiya az zərər verən yeni texnologiyaların yaranmasına diqqət artırılır. Lakin təəssüflər olsun ki, inkişafda olan və inkişafa qədəm qoyan ölkələrdə təbiətə qayğı və münasibət inkişaf edən ölkələrlə bir çərçivəyə sığmır. Təbiətə olan münasibəti köklü olaraq dəyişməyə, təbii resursların istismarına ehtiyatla yanaşmaq, təbiətlə insanın münasibətinə yenidən baxıb fərqli tərzdə diqqət və təxirəsalınmaz tədbirlərin həyata keçməsinə təmin etmək hökmən nəzərdə tutulmalıdır.

İqlim dəyişikliyi, ozon qatı, ümumiyyətlə, təbii və texnologiya problemlər, onların törətdiyi fəsadlar haqqında dünyada gedən qızgın müzakirələr, planetimizin gələcəyinin qeyri-müəyyənliliyi insanları həmişə düşündürür. Əgər təbiətə bu cür münasibət davam etdirilərsə, yaxın bir necə onillikdən sonra insanları fəlakət gözləyir. İnsan fəaliyyəti nəticəsində və onların təbiətlə qarşılıqlı əlaqəsi bu gün dünya əhalisinin əksəriyyətinin həyat şəraitinin dəyişməsinə səbəb olur. Bütün bu fəaliyyətlərin nəticələri aşağıdakı kimi təzahür edir. Meşələr məhv edilir, süni göllər və su tutarlar yaradılır, bir çox səbəblərdən Yer səthinin landşaftı dəyişir. Meşələrin, xüsusən tropik meşələrin sahəsi ildə 200 min hektar azalır, səhraların sahəsi isə ildə 60 min kvadratkilometr artır. Hazırda təbii ekosistemlərin yalnız 40 faizə qədər pozulmayan qalmışdır. Bu ilin ilk yeddi ayında Braziliyada baş verən yanğınlar 1.8 milyon hektardan çox Amazon meşəsini məhv edib ki, bu da dünyada biominin təxminən 0,44 faizini təşkil edir. Atmosferdə parnik (istilik) effekti yaradan toz və qazların toplanması nəticəsində Yer istilik balansı dəyişir, global istiləşmə baş verir. Karbon dioksid qazının (CO₂) global emissiyası 1990-cı ildən bəri, təxminən, 50 faiz artmışdır. 1880-ci ildən 2012-ci ilədək dünyada orta temperatur 0,85°C artıb. İqlim dəyişikliyinə mənfəətli təsirləri dünyanın bütün ölkələrini əhatə edir və bu ölkələrin iqtisadiyyatına zərbə vurur, insanların həyatına mənfəətli təsir edir.

Okeanlarda istiləşmə, Yer səthində mövcud olan qar və buzlaqlar sahəsinin azalması nəticəsində dünyada mövcud olan dənizlərin bir qisminin səviyyəsi yüksəlmişdir. 1901-ci ildən 2010-cu ilədək buzlaqların əriməsi, dünyada baş verən istiləşmə nəticəsində okeanların sahəsi genişlənmiş, orta dəniz səviyyəsi 19 santimetredək artmışdır. Şimal Buzlu okeanında buz səthi buzların əriməsi səbəbilə 1979-cu ildən etibarən hər onillikdə 1.07 milyon km² kiçilmişdir. Bu əsrin sonunadək qlobal temperaturun artımı 1850-1900-cü illərlə müqayisədə 1.5°C-ni ötə bilər. Dünya okeanlarının temperaturu yüksələcək və bunun nəticəsində buzların əriməsi davam edəcəkdir. Orta dəniz səviyyəsinin 2065-ci ilə qədər 24-30 sm, 2100-cü ilədək isə 40-63 sm artacağı proqnozlaşdırılır. İqlim dəyişikliyi hətta qaz emissiyaları dayandırılarsa belə, əsrlər boyu davam edəcəkdir.

İqlim dəyişikliyi ilə mübarizə aparmaq üçün dünya ölkələri 2015-ci il dekabrın 12-də Parisdə keçirdikləri XXI Konfransda Paris sazişini qəbul etmişlər. Saziş qısa müddətdən sonra - 2016-cı ilin noyabrında qüvvəyə minmişdir. Müqavilədə bütün ölkələr qlobal temperaturun artım səviyyəsinin 2°C-ni keçməməsinə təmin etmək və ciddi riskləri nəzərə alaraq, bu göstəricinin 1.5°C-dən aşağı olması üçün tədbirlər görmək barədə razılığa gəlmişlər. Paris sazişinin həyata keçirilməsi dayanıqlı inkişafa nail olmaq üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir və emissiyaların azaldılmasına və iqlimin davamlılığının artırılmasına imkan verə biləcək iqlim tədbirləri üçün yol xəritəsi kimi çıxış edir.

Dünyada torpaqlardan səmərəsiz istifadə edilməsi nəticəsində onun şorlaşması, eroziyaya uğraması, münbitliyin aşağı düşməsi baş verir. Torpağa, suya, havaya zərərli maddələr daxil olur. Okean sularının səviyyəsi ildə 2 millimetrdən 1 santimetredək qalxır. Texnologiya qəzalar və təbii fəlakətlərin sayı, onların təsiri nəticəsində ziyanlar çoxalır, ölənlərin sayı ildə 5-10 faiz artır.

Bu amilləri nəzərə alan Prezident İlham Əliyev deyib: “...Əsrlər boyu, minilliklər boyu təbiət olub, Kainat olub, dünya olubdur. Bizim vəzifəmiz ondan ibarətdir ki, bunu qoruyaq”. Ölkəmizdə təbiətin mühafizəsi işləri müvafiq dövlət orqanları, qoruyucuları, meşəçilik idarələri, ovçuluq təsərrüfatları və başqa müəssisələr tərəfindən həyata keçirilir. Təbiətin mühafizəsi torpağın, su ehtiyatlarının qorunması, havanın sənaye tullantıları və zərərli kimyəvi maddələrlə çirklənməsinin qarşısını alınması, meşə və otlaqların, nadir tapılan və nəslil kəsilməkdə olan bitki və heyvanların mühafizəsi, təbii sərvətlərdən düzgün istifadə edilməsi, təbii abidələrin qeydiyyata, mühafizəsi və bərpası, balneoloji və iqlim ehtiyatlarından maksimum səmərəli istifadə olunması, termal və mineral mənbələrin mühafizəsi, həmçinin təbiətin mühafizəsinə və qorunmasına yö-

nəldilmiş tədbirlərin təbliği və s. göstərilən sahələrə rəhbərliyi Azərbaycanda Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi edir. Nazirlik respublika ərazisində, həmçinin Xəzər dənizinin Azərbaycana aid olan hissəsində ətraf mühitin, təbiətdən istifadənin təşkili, yeraltı suların, mineral ehtiyatlardan və yerüstü təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə edilməsi və onların bərpası, hidrometeoroloji proseslərin mühafizəsi və proqnozlaşdırılması sahəsində dövlət siyasətini həyata keçirən orqandır.

Təbiəti Mühafizə Cəmiyyəti öz fəaliyyətini xeyriyyəçiliyi prinsipləri əsasında, Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi və ictimai təşkilat haqqında, digər normativ hüquqi aktlar çərçivəsində həyata keçirən könüllü müstəqil ictimai təşkilatdır.

Cəmiyyətin əsas məqsədi müasir ekoloji böhran şəraitində respublika əhalisi arasında onların ekoloji savadının artırılması, Azərbaycanda sağlam və əlverişli ekoloji şərait uğrunda ictimai hərəkatın təşkili, təbiətin mühafizə problemlərinin səmərəli həllinə təkan vermək və ətraf mühitin sağlamlaşdırılması üzrə lazımı tədbirləri yerinə yetirmək üzrə daimi iş aparır.

Azərbaycanda ekologiyanın mühafizəsində əvəzsiz xidmətləri olan Təbiəti Mühafizə Cəmiyyəti ilk dəfə 1976-cı ildə akademik Həsən Əliyev tərəfindən yaradılmış və ömrünün sonunadək (1993) ona rəhbərlik etmişdir. Akademik Həsən Əliyev 1950-ci ildən Azərbaycanın yüksək dövlət vəzifələrində və Azərbaycan Elmlər Akademiyasında, 1968-ci ildən 1987-ci ilədək Coğrafiya İnstitutunun direktoru vəzifəsində çalışaraq, respublikanı dünyanın elm forumlarında təmsil etmiş, ölkənin xaricdə tanınmasında əvəzsiz xidmətlər göstərmişdir.

Hələ 1949-1952-ci illərdə Azərbaycan EA-nın Botanika İnstitutuna rəhbərlik edən Həsən Əliyev qısa müddətdə səkkiz cildlik “Azərbaycan florası” kitabının hazırlanmasına, çapına qayğı göstərməklə bu işin uğurla başa çatmasına böyük əmək sərf etmişdir. Onun təşəbbüsü ilə Botanika İnstitutunun əməkdaşları tərəfindən axtarış-tədqiqat işləri aparılaraq respublikamızın 52 rayonunun 318 obyekt sahəsində 2469 nadir abidə ağaclarının, unikal meşəliklərin olması müəyyən edilmişdir.

1957-ci ildə Həsən Əliyevin təşəbbüsü ilə Bakıda Zaqafqaziya təbiəti mühafizə müşavirəsi keçirilmişdir. Bu müşavirədə ilk dəfə dövlət təbiəti mühafizə xidmətinin yeni təşkilati formaları, təbiəti mühafizə üzrə komissiyanın fəaliyyəti təhlil edilmiş və əməli təkliflər irəli sürülmüşdür. Bir vaxtlar respublikada fəaliyyət göstərmiş Ətraf Mühitə Nəzarət və Təbiəti Mühafizə Komitəsi, Təbiəti Mühafizə Cəmiyyəti bilavasitə böyük alimin şəxsi təşəbbüsü ilə yaradılmışdır.

Azərbaycanın torpaq örtüyündə yeni salınan meşələr, Qalaaltı müalicə suyunun kəşfi, onun şəxsən orada müalicə qəbul etməsi, bu şəfa mərkəzini dünyada məşurlaşdırması alimin adı ilə bağlıdır. Azərbaycanın zəngin təbiətinin, təbii ehtiyatlarının qorunması, yaxşılaşdırılması və onlardan səmərəli istifadənin təmin edilməsi, eləcə də ətraf mühitə mənfəətli antropogen təsirin azalmasına yönələn təşəbbüslər həmişə akademik inkişaf diqqətində olmuşdur.

Ətraf mühitin mühafizəsi naminə Beynəlxalq Dialog (IDEA) İctimai Birliyinin təşəbbüsü, Heydər Əliyev Fondu və Heydər Əliyev Mərkəzinin təşkilatı dəstəyi ilə keçirilən tədbirlərdə ətraf mühit və faunanın qorunması məsələləri həmişə gündəmdədir. IDEA İctimai Birliyi Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə 12 iyul 2011-ci il tarixindən fəaliyyətə başlayıb. Təşkilatın əsas məqsədi ətraf mühit məsələləri və fəaliyyətlər barədə ictimai maarifləndirmə, gənclərlə əməkdaşlıq, ətraf mühit problemləri sahəsində təhsil və onlar üçün düzgün həllər tapmaqdır.

Müxtəlif ölkələrdən olan gənclər bir araya gələrək ətraf mühitin qorunması ilə bağlı layihələr hazırlamışdır. “Bu kampaniya ətraf mühitin müsbət və dayanıqlı inkişafını təmin etmək məqsədilə gənc nəsillər üçün vacib olan dialog, fəaliyyət, liderlik və məlumatlılıq prinsiplərini əsaslanaraq” deyən Leyla Əliyeva Azərbaycan hökuməti, IDEA və UNEP-in 2012-ci ilin noyabrında Bakıda “Yaşıl həftə” tədbirini keçirmişdir.

IDEA Qafqazın ən böyük təşkilatıdır və gənclərlə işləyir. Qurumun təşəbbüsü ilə Azərbaycanda milyonlarla ağac əkilməmişdir. Bu iş indi də davam etdirilir. Leyla xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə dünyada, o cümlədən Qafqazda nəslil kəsilməkdə olan heyvanların qorunması ilə bağlı bir neçə layihə həyata keçirilmişdir. Akademik Həsən Əliyevin həyata keçirdiyi təbiəti mühafizə işlərini Heydər Əliyev Fondu və onun vitse-prezidenti Leyla Əliyeva davam etdirir. Bilavasitə onun rəhbərliyi ilə Abşeronda və Azərbaycanın digər bölgələrində hər il ağacəkmə kampaniyası geniş vüsət alır. İldə 100 mindən çox ağac əkilib. Bilavasitə Leyla xanımın təşəbbüsü ilə Xəzər dənizinin və onun çimərliklərinin çirklənməsinə qarşı mübarizə tədbirləri aparılır.

Ekoloji siyasətin əsasını təşkil edən ətraf mühitin sağlamlaşdırılması sahəsində nəticə əldə etmək məqsədilə respublikamızda Avropa qanunvericiliyinin tələblərinə uyğunlaşdırılmış bir sıra mühüm qanunlar qəbul olunmuş, normativ hüquqi sənədlər, dövlət proqramları hazırlanmış və təsdiq edilmişdir. Respublika üçün aktual müvafiq dövlət proqramları çərçivəsində tədbirlər görülür.

Gəlin heç bir gözəlliyi bizdən əsirgəməyən ana təbiətə və onun bütün sərvətlərinə doğru münasibət bəsləyək, qayğı, sevgi və məhəbbətlə yanaşaq, onları qoruyub saxlamağa çalışsaq, gələcək nəsillərə təqdim etmək üçün əlimizdən gələni əsirgəməyək, ona qarşı düşmənçilik mövqeyindən əl çəkək, ekoloji genosid törətməyək, ana təbiətin qanlı göz yaşlarını silək və heç vaxt bir də onu yaralayıb ağlatmayaq.

**Neron BABAXANOV,
İsmayıl ƏLİYEV,
Bakı Dövlət Universitetinin
professorları**